

Au trecut ani și, totuși, teribila eliminare a lui Mihail Sebastian de pe scena vieții stârnete emoții și nedumeriri, ca în primele ceasuri de după răspândirea cumplitei vești despre accident, în acea neagră zi de 29 mai 1945 - de ce? cum? în ce circumstanțe?

Reconstituirea succintă a desfășurării faptelor lămurește conștientizarea unanimă. Oricine era la curent cu știrile din gazete înțelegea cu câtă nerăbdare întâmpina scriitorul mult așteptată limpezire a atmosferei din țară, îndată ce iminenta restaurare a păcii pe continent avea să permită normalizarea. Vroia să scape de nesiguranța politică, de improvizările impuse în condițiile traiului de pe o zi pe alta; ba, o mică traducere din Sacha Guitry, la solicitarea lui Birlic, după o alta, deloc mai răsărită, comandată de Sică Alexandrescu, ba, o mână de ajutor dată prietenului Anton Bibescu, așa cum îi promisese cu prilejul vacanței recente petrecute la moșia lui de la Corcova, ca să rafistoleze încă o lucrare dramatică (probabil, *Anna visează*, intrată în repertoriul Naționalului pentru scena de la Studio, la începutul primăverii 1945). Urmărea pe hartă ofensiva decisivă, în măsură a zdrobi rezistența disperată a Germaniei hitleriste, calcula consecințele și înfrunța cu încercat stoicism avalanșa bombardamentelor aliate asupra Bucureștilor. Atent la fiecare știre încurajatoare, ardea de nerăbdarea reluării proiectelor proprii, pe față, la lumină, eliberat de umilința obligației să se ascundă sub un pseudonim, la nimereală, ca în cazul ieșirii „aventuroase” la rampă cu *Steaua fără nume*, când mai funcționa legislația discriminatorie față de evrei. Spre teatru își va concentra întreaga energie, de cum se limpezește cât de cât orizontul. La cererea Teatrului „Barașeum”, pune la punct - extrem de operativ, încât premiera putea avea loc pe 8 octombrie 1944 - o versiune nouă a piesei *Potopul*, de americanul H. Berger (jucată, la noi, încă la jumătatea anilor 1920, de către trupa din Vilna), adaptează pentru scenă romanul lui John Steinbeck, *Noaptea fără lună*, (montată în preajma Crăciunului 1944), ca să figureze pe afișul aceluiași Teatru „Barașeum”, în sezonul următor, cu traducerea unei piese de Marcel Achard, *Viața e frumoasă* (cf. comentariului la spectacol de Monica Lovinescu, în cotidianul „Democrația”, 18 martie 1945). Câteva săptămâni mai târziu, răzbița în presă și știrea despre succesul reputat de scriitor, care citise comitetului de lectură al Teatrului Național începutul comediei *Ultima oră* și obținuse acord deplin pentru programarea în stagiunea imediată. E chiar de mirare că s-a putut concentra și dedica scrisului, deoarece liniștea căminului din Antim îi fusese spulberată de răzbuțoarele atacuri aeriene nemțești (ca răspuns la actul României de independență din 23 august 1944, cu transformarea în ruini a Teatrului Național, a unei aripi din clădirea Universității și a sediului Cărtii Românești), nevoit să colinde adrese temporare, când în bulevardul Carol, când în str. Dimitrie Racoviță. Va fi fost un motiv temeinic acesta ca să refuze multiplele propuneri de revenire la gazetărie. Pe lângă comportamentele dubioase ale unora dintre confrăți, români și evrei laolaltă, puși pe gâlcevi concurențiale, prea grăbiți să încheie aranjamente profitabile și să șteargă cu buretele un trecut, măcar dubios, de nu vinovat și încărcat de răspunderi. Dar asemenea reflecții, în marginea realității efervescente, umpleau, deocamdată, numai paginile *Jurnalului* intim, destinat publicității mult mai târziu. Pe moment, publicul fidel îl urma în săli de conferințe, pentru a-l asculta dezvoltând documentate expuneri despre *Actualitatea lui Shakespeare*, bunăoară, sub auspiciile grupului artistic al Uniunii Patrioților, condus de Elena Pătrășcanu (dare de seamă concludentă în „Jurnalul de dimineață”, 27 ianuarie 1945) sau despre *Balzac, gânditor social*, într-un ciclu pus la cale de Institutul Francez (cf. ziarului „Victoria”, din 28 aprilie 1945). În preajma acestei din urmă date, Mihail Sebastian prezentase, la radio, puncte de vedere prilejuite de vizionarea câtorva spectacole etalon pentru potențialul teatrului sovietic (variati ilustrat de Leonov, Gladkov, Korneiciuk ori Simonov), considerații inserate în săptămânalul „Veac Nou” de duminică, 13 mai 1945.

Alături de textul din programul de sală al spectacolului *Potopul* la „Barașeum”, reprezintă cele de pe urmă rânduri, ca destinația publicării, sub semnătura lui Mihail Sebastian. Prea puțin, pentru a le putea atribui greutatea unor elocvente probe în dificilul proces de adaptare a scriitorului la împrejurările de răscruce prin care trecea societatea românească, arhisuficiente, totuși, ca să le arate cititorilor un angajament, o cale, circumscrise, poate, cu ezitări firești, conjuncturale, dar cât de net posibil, sub raportul opțiunii principale: „Niciodată cuvântul libertate nu a fost mai frumos ca în acești grozavnici ani și nici o dramă a conștiinței umane nu poate fi mai răscolitoare decât drama libertății. Noi nu putem crede că teatrul european - mediocr și abil cum a fost în ultimele decenii - se mai poate întoarce spre micile subiecte stupide, din care a trăit prea mult, transformându-le, uneori cu talent, din păcate, în piese fără semnificație. Menirea teatrului este cu totul alta. El e făcut să le vorbească oamenilor despre propria lor viață, în tot ce are ea mai adânc și mai adevărat”. Tonul de manifest mobilizator al frazelor nu corespunde, neapărat, stilului practicat de scriitor, seducător, de obicei, prin nuanțe și rafinamente ale argumentării logice. Cuvintele împrumutau temperatura înaltă a hotărârii literatului de a depăși stadiul îndoielilor precaute, convins că merită să scruteze meandrele evenimentelor, cu îndoită grijă:

Din registrul „faptelor diverse” în „dosarele istoriei”

pe de o parte, a se sustrage intoleranțelor dogmatice, pe de altă parte, a nu abandona exigențele unei suple implicări în magma actualității.

Accidentul - stupefacție și solidaritate

unison, șocul imens stârnit de nefasta fracțiune de secundă din ajun, de ajuns ca o existență notorie să fie spulberată, expulzată instantaneu la rubrica de oficializare a deceselor înregistrate. Unele după altele, gazetele - „România Liberă”, „Universul”, „Victoria”, „Momentul”, „Fapta” ș.a. - inserează anunțuri în serie; din partea familiei, a forurilor instituționale de profil: scriitori, ziariști, autori dramatici, critici de teatru, cadre didactice și elevi ai fostului Liceu „Cultura B”, unde predase defunctul, diplomați ai Ministerului de Externe, din rândurile cărora Sebastian făcea parte în calitate de consilier de presă, recent numit. Îi mai deplângeau dispariția direcțiunea și personalul Societății Petroliere româno-americane, probabil beneficiară a serviciilor

avocatului („colaborator și coleg distins”), cu experiență din anii anteriori războiului în reglementarea relațiilor comerciale („Jurnalul de dimineață”). În fine, slujitori ai scenei, absenți pe moment din oraș, țin să consemneze participarea lor la doliul breslei: „Beate Fredanov și Alexandru Finți, împreună cu toți colegii aflați în turneu, cu o piesă realizată de Mihail Sebastian, anunță, cutremurați, dispariția de neînlocuit a prietenului, colaboratorului și sfătuitorului lor...” („România Liberă”, 4 iunie).

Operativ, responsabilii redacțiilor iau măsuri pentru a cataliza atenția cititorilor frecvent căutători la chioșcuri a ziarului preferat, zi după zi. Prestigiosul cotidian „Timpul”, condus de Grigore Gafencu, titra mare pe pagina întâi - *Tragicul sfârșit al scriitorului Mihail Sebastian*.

Mai ingenios, redactorul publicației „Cortina”, George Mihalache, aleargă la actorul Mircea Șeptilici să-i smulgă declarații la cald, apoi bate drumurile pentru a găsi indicii în vederea reconstituirii imprezvizibilelor articulații culminante cu catastrofa zilei. Pune datele cap la cap și reface traseul lui Sebastian până în ceasul funest al după-amiezii. Pentru scriitor, preocuparea dimineții fusese să treacă pe la Teatrul „Comedia”,

La rubrica „întâmplărilor din Capitală”, reporterul de serviciu al bătrânului ziar „Universul” prelucra datele din raportul constatativ al poliției: „Cunoscutul scriitor și publicist Mihail Sebastian, domiciliat în str. Antim nr. 45, a fost ieri victima următoarei nenorociri; în timp ce traversa Bd. Maria, în dreptul Bisericii Sf. Nicolae-Vlădică, a fost lovit și trântit jos de autocamioneta nr. 16306 B, condusă chiar de proprietar, anume Ion Zăpădeanu, din str. Coțofani-Tei nr. 35, care, văzând un bolovan de piatră în mijlocul drumului, a frânat brusc, vrând să evite un accident. În momentul acela, însă, tija frânei rupându-se, mașina n-a stopat, fiind proiectată violent înainte, astfel că l-a surprins pe nefericitul scriitor, trântindu-l cu capul de pavaj, fapt în urma căruia i s-a provocat fractura bazei craniului. A fost transportat îndată la dispensarul «Dr. Gâdei», unde, după o scurtă agonie, a încetat din viață. În urma acestui grav accident, proprietarul mașinii a fost condus la circumscripția 26 polițienească și reținut pentru anchetă”.

cu intenția de a obține de la director, Sică Alexandrescu, două locuri la spectacolul din seara respectivă. Pofțit în biroul directorial, autorul *Steii fără nume* este informat asupra ofertei de a semna, iminent, un contract în termeni favorabili reprezentării piesei pe scene internaționale: Budapesta, Viena, Paris, Berlin. Cei doi mai schimbă păreri despre proiecte în curs și decid să finalizeze discuțiile la un dejun împreună fixat chiar pentru a doua zi. Amețit, firesc, de veștile primite, Sebastian se grăbește să le împărtășească mamei, în strada Antim, de unde va porni, iarăși, către

orele 14,45, ca să dea curs celei mai importante obligații înscrise în agenda zilnică personală. Urma să țină prima lecție de literatură universală, programată pentru ora 18, în cadrul cursurilor organizate de nou înființata Universitate Liberă Democratică, profilată pentru un auditoriu extrem de divers, de la elevi, încă pe băncile liceului, la funcționari, militari în termen, pensionari, conform obiectivelor unui învățământ de largă accesibilitate. Îndebște, orice ieșire spre centrul orașului presupunea un itinerar cu repere intrate în rutină, pe lângă Școala „Poenarescu”, pe podul Senatului (astăzi, Națiunilor Unite), apoi în sus pe Calea Victoriei. În zelum său detectivistic, redactorul „Cortinei” constată modificarea rutei, de astă dată, în direcția opusă, spre intersecția cu Bd. Maria. În lipsa explicațiilor plauzibile, introduce sugestia fatalității: „destinul i-a călăuzit pașii în altă direcție”. Trebuia ca lucrurile să ia o întorsătură dramatică, atestată de organele anchetaoare. G. Mihalache completează inventarierea amănuntelor, imposibil a fi ignorate de orice jurnalist cu flerul meseriei. Remarcă inutilitatea intervenției medicale și reține declararea decesului, când limbile ceasornicului se vor fi suprapus, la 15,15. Observă prezența la fața locului a unui prim martor, autorul de cuplete pentru reviste muzicale, Eugen Mirea. În fine, la act de textul depistat asupra accidentatului: „Într-un buzunar al victimei s-au găsit câteva pagini proaspăt dactilografiate, care conțineau cuvântarea” - evident, acea prelegere, în așteptarea căreia auditoriumul de la Dalles gemea de lume către ora 18.

Întregii adunări nu-i mai rămânea decât să asculte, înmărmurit, panegiricul improvisat de Ion Biberi, el însuși prozator, comentator al actualităților literare, eseist cu variate deschideri spre zone ale specialității sale de medic psihiatru. Doar cu trei ani și ceva mai vârstnic decât Sebastian, au evoluat, practic, pe aceleași coordonate, s-au consultat și s-au stimulat reciproc, încât posedă exact unitatea de măsură pentru a vorbi, autorizat, despre golul produs prin moartea confratelui. Iremediabil afectat, a pus pe hârtie principalele considerente, ca să prindă tipografia înainte de închiderea ediției la ziarul unde colabora constant. Era năpădit de amintirea dialogului purtat împreună, doar cu două zile în urmă. Evocarea lui, pe prima pagină a unui ziar prestigios, debuta cu afirmații smulse din adâncul ființei proprii: „A dispărut o conștiință. Universul a devenit dintr-o dată mai sărac”. Convingeri similare rezultau din intervențiile scrise ale unui impresionant număr de exponenți cu solid statut în viața intelectuală, de orientări diferite și de orientări nu obligatoriu omogene: Tudor Teodorescu-Branîște, Constantin Vișoianu, Anton Bibescu, în „Jurnalul de dimineață”, Petru Comarnescu, în „Timpul”, Ion Călugăru, în „Scânteia”, Geo Dumitrescu, în „Victoria”, Ovidiu Constantinescu, în „Democrația”, I. Peltz, în „Drapelul”, Alexandru Kirișescu, în „Bis”, Ioan Massoff, Mircea Șeptilici, alții și alții. Va veni rândul, în paginile selectate Reviste a Fundațiilor Regale, cu periodicitate lunară, lui Camil Petrescu, lui Al. Rosetti, lui Perpessicius, F. Aderca sau Margaretei Sterian. Un cor al simțirilor nobile s-a înălțat instantaneu.

A socierea atâtor glasuri, într-o vibrație comună, va fi influențat marea aflus de participanți la ceremonia funebră desfășurată în după-amiaza zilei de miercuri, 30 mai. O fotografie din „Timpul” surprinde revărsarea unui adevărat furnicar de oameni, pe aleile Cimitirului Filantropia și în jurul capelei. O dată săvârșit ritualul religios, în acompaniamentul acordurilor mișcătoare de orgă, de către prim cantorul Rowinsky, de la Templul Israelit, a venit rândul Șef Rabinului dr. Alexandru Șafra să rostească panegiricul de adio. Un ziarist sublinia remarcă vorbitorului asupra violenței ucigașe petrecute pe caldarâmul orașului - unde, în atâtea rânduri, scriitorul sacrificat fusese silit, pe gerul cumplitelor ierni trecute, să înlătore nămeți, să deblocheze din greu, cu lopata și târnăcopul, căile de circulație, în toiul gerurilor cumplite ale trecutelor ierni.

Purtat pe umeri de prieteni, sicriul cu corpul neînsuflețit al scriitorului a fost condus la mormânt. Aici, au mai rostit ultime cuvinte de omagiere: Richard Hillard, în numele Ministerului regal de Externe, F. Aderca, în numele Ministerului Artelor, N.D. Cocea, din partea Societății Scriitorilor, Perpessicius, delegat de conducerea Arlus-ului, N. Carandino, în numele criticilor dramatici, profesor S. Stoilov, rectorul Universității Libere Democratice, Nicolae Vlădoianu, reprezentant al Societății autorilor dramatici, Ioan Massoff, din cadrul Direcției Generale a Teatrelor, Nicky Atanasiu, ca exponent al breslei actoricești. Șirul lung al vorbitorilor, cum rar s-a mai întâmplat, parcă ar fi vrut să întârzie momentul despărțirii definitive de Mihail Sebastian. Au rămas măturile din ziare să vorbească cititorilor, încă mult timp, despre proporțiile regretelor pentru acest năpraznic sfârșit de carieră al eminentului creator, devotat literaturii românești.